MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

ECSEDY, Csaba

Markets in Africa / Piacok Afrikában

***Eredeti közlés/Original publication*:**
Ethnographia, 1965, 75. évf., 2. szám, 289–291. old.
***Elektronikus közlés/Electronic publication*:**
AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.002.461
Dátum/Date: 2017. október / October 30.
filename: ecsedy_1965_recBohannan
Az elektronikus közlést előkészítette
/The electronic publication prepared by:
B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd
Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document
ECSEDY, Csaba: Markets in Africa / Piacok Afrikában, *AHU MATT,* 2017, **pp 1-9. old.,** No. 000.002.461, http://afrikatudastar.hu
Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:
Közkönyvtárakban / In public libraries
Kulcsszavak/Key words
magyar Afrika-kutatás, könyvismertetés (Bohannan, Paul and Dalton, George (eds): *Markets in Africa*, 1962)
African studies in Hungary, book review (Bohannan, Paul and Dalton, George (eds): *Markets in Africa*, 1962)

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS, ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC

SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages
* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration
* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

MEGJELENT! AFRIKAKUTATÁS MAGYARSZÁGON – első kötet
c. tanulmánygyűjtemény (évkönyv), 2017, 640 old. (*AHU MATT Könyvek / Hagyományos Kultúrák a Mai Afrikában* sorozat, No. 4), kiadta: Afrikai Kutatási és Kiadási Program (AKKP), – Magyar Afrika Társaság, – ELTE BTK Történeti Intézet (Új és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék), – Mundus Novus Könyvek, Érd
A kötet nyomtatott megjelentetését a Szerencsejáték Zrt. támogatása tette lehetővé.

SZERENCSEJÁTÉK ZRT.

Október másodikán koraeste bemutatásra került a Makadám Mérnöki Klubban a Magyar Afrika Társaság által működtetett Magyar Afrika Tudástár könyvsorozatának (a Mundus Novus Könyvek Kft. gondozásában megjelenő AHU MATT Könyvek – *Hagyományos Kultúrák a Modern Afrikában*) nyolc új kötete. Így a néhány napja a nyomdából megérkezett *Afrikakutatás Magyarországon – első kötet (A 70 éves Biernaczky Szilárd Afrika Barátság-Kötete)*, amelyben 50 dolgozat kapott helyet, zömmel magyar, néhány esetben külföldi szerzők tollából. A tanulmánygyűjtemény méltán képviseli a tegnapi és mai hazai afrikanisztikát, de folyosókat nyit a nemzetközi tudományosság irányában is. Így például dolgozatot küldött az ünnepi kötetbe többek között a februárban 88 évesen elhunyt világhírű történész antropológus, Jan Vansina professzor, a „szóbeli történelemkutatás megteremtője" is. Tájékoztatás hangzott el továbbá a Magyar Afrika Tudás elektronikus könyvtár eddigi anyagát (október 29-i állapot: 2065 tétel, kb. 300 könyv, továbbá 1700-nál több tanulmány és dokumentum) bemutató kötetről (24 méltató írással és teljes bibliográfiával), amely ugyancsak nyomtatásban is kiadásra került az AHU elnöke, Balogh Sándor úr jóvoltából. A további hat kötet esetében, mivel azok csak elektronikusan jelentek meg eddig, a tájékoztatás képernyő segítségével történt. A bemutató résztvevői utóbb elismeréssel szóltak a sorozatot működtető társszerkesztők, B. Wallner Erika és Biernaczky Szilárd nagy szorgalommal és lelkesedéssel végzett, igen színvonalas és úttörőnek számító szakmai kiadói tevékenységéről. (További megjelent művek: az idejekorán elhunyt Füssi Nagy Géza, az AHU alapító tagja kötete: *Etnokulturális folyamatok Kelet-Afrikában*. Összegyűjtött tanulmányok (opus posztumusz) --- Ferwagner Péter Ákos: *Történelem a Magreb országaiban*. Összegyűjtött tanulmányok --- Pénzes Tímea *Ghána ölelésében* (több mint utazási könyv) --- végül Biernaczky Szilárd: *Afrika Magyarországon – Magyarok Afrikáról*. Tudománytörténeti vázlatok – 1. kötet). (*Globoport*)

MARKETS IN AFRICA

BOHANNAN, Paul and DALTON, George (eds): *Markets in Africa*, 1962, Evanston, Northwestern University Press, XXVI + 762 old.

ECSEDY, Csaba

Ethnographia, 1965, 75. évf., 2. szám, 289–291. old.

A Northwestern University African Studies kilencedik számaként megjelent munka az ötvenes évek afrikai kereskedelemre vonatkozó legjobb kutatásait publikálja. A két szerkesztő mellett huszonnyolc neves francia, angol, amerikai és afrikai kutató szerepel (hogy csak az ismertebbeket említsük, pl. Simon és Phoebe Ottenberg, David Ames, Mary Douglas, Elliott Percival Skinner, R. Kluckhohn, P. H. Gulliver, E. Colson, McCall, Robert F. Gray stb.), akik saját szűkebb területüknek megfelelően a könyv egy-egy fejezetét írták, többnyire 1960-ban, így minden fejezet egyben önálló tanulmány is, amely sokszínű és kimerítő illusztrációját adja annak a kategorizálási rendszernek, amelyet a szerkesztők a *„Bevezetés”*-ben ismertetnek, mint a kötet vázát és lényegi részét.

A rendszer közgazdasági alapjait a nemrég elhunyt Polányi Károly munkái szolgáltatják: *The Great Transformation,* New York 1944; „Our Obsolete Market Mentality”, *Commentary*, 13. köt., 1947; *(*„The Economy as Instituted Process” in *Trade and Markets in the Early Empires,* Chicago, 1957).

A fejezetek felépítése megközelítően azonos: a tárgyalt népnek és gazdaságföldrajzi környezetének rövid áttekintése után a rekonstruált hagyományos, majd a megváltozott, mai kereskedelmi rendszert ismertetik, a számos akkulturációs problémával együtt. Végül kitérnek a piacok nem-gazdasági aspektusaira is. A fejezetek többsége rövid összefoglalással zárul.

A *Markets in Africa* nem egy terület kereskedelmének formai elemzése, hanem megkísérli egységbe és rendszerbe foglalni az afrikai bennszülött gazdaságok összetettségét – amelyben az árutermelés leg-

feljebb a munkamegosztáson alapuló árutermelés fokát éri el –, hogy megismerhetővé tegye „az érintkezési rendszerek összeütközéseinek különböző intenzitását" (Herskovits, VII. old.). Ez a célkitűzés a közölt afrikai anyagon túlmenően olyan összefüggéseket eredményezett, amelyek az etnológiai-gazdaságtörténeti kutatás számára egyetemes szempontból is értékesek.

A könyv legnagyobb érdeme éppen az, hogy – híven a szociálantropológia helyesen értékelt hagyományaihoz –, a kereskedelmet, a „piac-elv" érvényesülésének fokát s a felállított rendszertől való eltérések okait a gazdaság többi szférájával a legszorosabban összekapcsolja, s a megoldás teljességének érdekében megközelíti a vallási rendszer és a társadalomszervezet oldaláról is, ha másért nem, azért, hogy megmutassa, mindez ott hogyan tükröződik.

Ez a szándék néhány esetben (lásd pl. Douglas, Mary: *Lele Economy Compared with the Bushong)* azt eredményezi, hogy csak a fejezet egészének megértése után válik az olvasó előtt nyilvánvalóvá, hogy a leírtaknak mi közük a kereskedelemhez, amelyről látszólag igen kevés szó esik a tanulmányban.

Az afrikai piacok tanulmányozásához megkülönböztetést kell tennünk a *piactér intézménye* és a *piaci csere elve* között. „A piactér specifikus hely, ahol az eladók és vevők egy-egy csoportja találkozik." „A piac-elv a kínálat és kereslet személytelen erői által létrejövő árviszony alakulást jelenti; nem foglal magába különleges piaci szituációkat, mint pl. a tényleges konkurenciát, vagy kevés számú eladó versenyét." (1. old.) A piac-elv gyakran érvényesülhet a piachelyen kívül is. A piacjelenségek osztályozása a bemutatott társadalmakban a piachely és a piac-elv szerepe szerint történik.

Az első csoportba azokat a társadalmakat soroljuk, amelyekben nincs formális csereközpont, piacgazdálkodás. A második kategória a perifériális piacokkal rendelkező társadalmaké, a harmadikba pedig olyan közösségek tartoznak, amelyekben a gazdasági központok a piachelyek köré tömörülnek, olyan mértékben, hogy „az ár mechanizmusa úgy működik, mint integratív eszköz, amely uralja a gazdaságot" (1–2. old.). Hogy ezeknek a kategóriáknak hajlékonyaknak kell lenniük, a kötet fejezetei bizonyítják: a tradicionális csere rendszerének szomszédságában az akkulturatív hatások következtében többnyire megtaláljuk a pénzgazdálkodást is. Emellett pl. az ajándékcsere, a hatalmi presztízs követelésének módjai vagy a kereskedelmi műveletek geográfiai határai ugyancsak lazítják a kategóriákat.

A *piachely nélküli társadalmak* sokközpontú gazdaságokként jellemezhetők – ezt a jellemvonást megosztják a perifériális piacokkal rendelkező társadalmakkal. Multicentrikus gazdaságnak azt nevezzük, amelyben van néhány különböző *kereskedelmi szféra.* Minden szféra megkülönböztethető az eltérő anyagi cikkek és a szolgáltatások, valamint ezek más-más társadalomerkölcsi és emocionális értékelése szerint. Malinowski kitűnő leírásának példájával élve *(Argonauts of the Western Pacific,* London, 1922) – részben ennek terminusait használják ugyanis a szerzők –, az egyik kereskedelmi szféra, a *kula,* csak ékszereket tartalmaz, s cseréjük elve a kölcsönösség: társadalmilag kötelező ajándékcsere (leggyakoribb a házasság esetében: a menyasszony és hozománya, valamint az érte fizetendő ár cseréje, lásd pl. Gibson tanulmányát a *hererók*ról*).* A másik szféra a *gimwali,* a fő létfenntartási javakat foglalja magába (élelem, eszközök stb.), s a csere elve a piac-elv. További módja a cserének Polányi (1957) terminusával az *ismételt szétosztás,* amelyet megelőz a javak és szolgáltatások társadalmilag kötelező fizetése az elosztó hatalom központjainak.

A szférák hagyományszilárdságára jellemző, hogy az európai pénz kategória-romboló hatása többnyire nem érvényesül, miután bekerült a kulturális reinterpretáció folyamatába, elsősorban ott, ahol az egyes kereskedelmi szférák rendelkeztek a hagyományos gazdaságban is értékmegjelölővel – s ilyen az afrikai piactalan társadalmak nagyobb része is. Ezekben a pénz egyszerűen elfoglalta a régi pénzféleségek (kauri, manila, szarvasmarha, ruhapénz stb.) helyét. Máshol a tranzakcionális közvetítés helyett az egy szférán belül elcserélhető alkalmatosságok listájára került. Világosan bizonyítja ezt pl. Reining tanulmánya a *zande* társadalom pénzadaptálásáról. A *zande* asszony a piacon arra a kérdésre, hogy lisztjét mennyiért adja, általában így válaszol: „pénzért adom el". Tehát a pénz és a liszt egyenértékű gazdasági javak, és egyik becserélhető a másikra, bár az áru–pénz folyamat ritkán fordul meg, hacsak nem importált javak vásárlásakor (551–552. old.).

„A modern *bulu* a pénzt a fogyasztási cikkek közé sorolja, amelyet fölöslegként szétoszt a rokonok és cseretársak között, vagy presztízspozíció megszerzésére használ fel." (Horner, 184. old.)

A tanulmányok sorából az is kiderül, hogy a létfenntartási cikkek szférájába tartozó javak cseréjét nem tekinthetjük szociális szempont-

ból olyan fontosnak, mint a társadalmi rangot biztosító és a vagyont jelentő, tehát emocionálisan is magasabbra értékelt presztízs(a kula-ciklusba sorolt) javak tranzakcióját.

Annak ellenére, hogy a szféra-hierarchia miatt a *konverzió* (átváltás a szférák közt) morális ítéletet vált ki a közösség részéről, mégis gyakran előfordul. Kétféle konverziót különböztethetünk meg: *intézményesített* és *kényszerű* formát. Alapvető különbség a két forma között, hogy az előbbinek a piac, kölcsönösség vagy újraelosztás elvén történő kihasználása egyaránt véghezvihető egyetlen társadalomban, mint a társadalmilag elismert vagyonszerzés egy módja, míg a kényszer-konverzió – amely gyakoribb, oka háború, aszály, állatvész stb., s ilyenkor kincseket, rabszolgát, gyerekeket adnak el élelemért –, különböző etnikai csoportok között valósulhat csak meg, minthogy a más-más szférarendszerrel rendelkező közösségek között morális létra nincs.

Az átlépésnek még egy lehetősége van, a *kísérő konverzió:* a pénz, amely eredetileg az egyetlen szférán belüli összes pénzféle árucikket megtestesíti, tehát szféránként különböznie kell, általában idővel áttöri a határokat, s mindent egységként felvásárol, mint egyetemes szféra képviselője. Ennek a szétromboló folyamatnak sokszor nem is jelentéktelen nyomai találhatók pl. a társadalomszervezetben (a legáltalánosabb: a hozomány ajándékcsere-jellege helyett piac-szellem uralkodik, amely nagy mértékben elüzletiesíti a rokoni kapcsolatokat.)

A *perifériális piacokkal* rendelkező társadalmak gazdasága is nagyrészt multicentrikus. A piac-elv itt már jelentősebb szerepet játszik, de nem feltétlen és általános, a piachelyen megjelenő javakra, vagy azok egy részére korlátozható. A népesség többsége nem vesz részt a piacra termelésben és az eladásban, s ezek a tevékenységek is csak ideiglenesek, a piacra-termelők és az eladók állandóan cserélődnek. A piachely elsősorban különleges cikkek és civilizációs javak árusítására szolgál. Nincs összekötve meghatározott termeléssel, s az értékektől nem teljesen determinált árak a jövőbeli termelést sem befolyásolják. Ezek az árak részben mesterségesen jönnek létre (az árus halogatja az eladást, mivel a piachelyet főként társadalmi összejövetelnek tekinti), részben az eladók vásárlási előzmény hiányából fakadó bizonytalanságának eredményei, végül sok esetben társadalmi meggondolások befolyásolják.

Az elefántcsontparti *guro*-k pl. a rokonoknak teljesen eltérő, jóval olcsóbb árat szabnak, főleg presztízs-javaik eladásakor (Meillassoux,

288–290. old.). A perifériális piacok megszűnésével a gazdaságot nem érné jelentősebb kár, csak egyes javak hiányoznának, nem pedig a piac, mint a megélhetés forrása. Részletesen írja le pl. Kluckhohn ezt a szituációt a dél-etiópiai *konso-k* gazdaságában.

A gazdasági életben domináló *piacrendszer* kevés helyen található meg Afrikában, kivált a nyugati befolyás korai hatásának pontjain (a kötet mindössze három ilyen közösséget ismertet: az ugandai Kampala, a ghánai Koforidua és a Copperbelt Elizabethville környékén). Fő jellemzői: a csere alapja a piac-elv, amely meghatározza a gazdaságot és a tevékenységek széles skáláját. Az árakat a kereslet-kínálat szabályozza; a termelt javak piaci árai visszahatnak a termelésre; a vásárló és eladó megélhetése a piaci csere sikerétől függ, s a csere nem szükségszerűen a piachelyen megy végbe. Pl. a két legfontosabb *yoruba* pénznem, a kakaóbab és a pálmamag elkerüli a piachelyet, ahol az asszonyok apró pénzügyei zajlanak (Hodder, 106. old.).

Megjegyzendő, hogy az asszonyok szerepe a kereskedelem legtöbb területén – mint erre előszó jellegű tanulmányában Herskovits is felhívja figyelmünket – jóval nagyobb a férfiakénál, s ez a nők bizonyos gazdasági függetlenségével jár együtt.

A piachelyek nem-gazdasági aspektusai sokkal jelentősebbek magánál a kereskedelemnél, ez a fejezetekből mennyiségileg is kitűnik. Csak a legfontosabbakat ismertetjük. A piachely közlekedéshálózati és hírközlési csomópont; barátok és rokonok találkozóhelye (ahogy egy *mossi* mondta Skinner-nek:

„…a piacra – el kell mennem, s amikor ott vagyok, három embert keresek: barátnőmet, adósomat, ellenségemet, s… ha nem látom ott őket, akkor a piac nem jó” (Skinner, 270. old.),

(*az tehát*) elsősorban az asszonyoké, akiknek a piac csaknem egyetlen lehetőségük a szülőfaluval való kapcsolat fenntartására (Afrika legnagyobb részében a házasság virilokális, még ha a leszármazás matrilineáris is). Jogszolgáltatási központ az, ugyanakkor széleskörű vallási tevékenység színhelye (néhol a beavatás is a piactéren zajlik le, 1ásd: Skinner, *mossi).* Szexuális és baráti ismeretségek megkötése szinte csakis itt történhet. Főként Nyugat-Afrikában az intézményes, évszakhoz kötött többnapos sörivási ünnepséget ugyancsak a piachelyen rendezik meg.

A középkori európai gyakorlatra emlékeztet a „piacbéke” szokástörvénye: a piac a bűnösök és üldözöttek menedékhelye. A hasonlóságot fokozza pl. az is, hogy többek közt az *afikpo ibo*-k piacán a béke és menedék szimbólumai sérthetetlen szentélyek, akárcsak Európában a templomok voltak (Ottenberg: *Afikpo Markets)*. A szabályok betartására és a rendre a közösség egésze felügyel, Nyugat-Afrikában minden nap másik törzs, minthogy a piacok itt „gyűrűket”, ciklikus rendszereket alkotnak, többnapos, szabályosan ismétlődő periódusokkal – ez biztosítja a társadalmi aktivitás folyamatosságát (pl. Hodder: *The Yoruba Rural Market)*.

A kötet – amely annak ellenére, hogy konklúzióiban néha talán túlzottan absztrahál – véleményünk szerint az afrikai kereskedelem kutatásának alapvető kézikönyvei közé tartozik, és azt jó bibliográfia, illetve részletes index zárja.